

ДЫСКУСІЙНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ВЫЗНАЧЭННЯ ПАРЭМІЯЛАГІЧНАГА МІНІМУМУ АГУЛЬНАНАРОДНАЙ МОВЫ¹

Доўгая Юлія Аляксандраўна

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова
(г. Магілёў, Беларусь)

У артыкуле разглядаецца паняцце “парэміялагічны мінімум мовы”, даецца кароткі аналітычны агляд яго крытычнага асэнсавання ў працах айчынных і замежных мовазнаўцаў.

Ключавыя словы: мова, маўленне, парэміялогія, прыказка, парэміялагічны мінімум

¹ Даследаванне выканана ў межах задання НДР “Універсальнае і нацыянальнае ў фразеалагічнай і парэміялагічнай падсістэмах беларускай мовы (у еўрапейскім моўным кантэксце)” (ДР № 20161332) падпраграмы «Беларуская мова і літаратура» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства” на 2016–2020 гг.

The article considers the concept of “paremiological minimum of a language”, provides a brief analytical review of its critical study in the works of native and foreign linguists.

Keywords: language, speech, paremiology, proverb, paremiological minimum

Важнай характарыстыкай парэміі як моўнай адзінкі з’яўляецца ступень яе распаўсюджанасці ў маўленні. Вызначэнне парэміялагічнага мінімуму з’яўляецца спробай зрабіць гэты паказчык аб’ектыўным.

Першым у галіне лінгвістычнай парэміялогіі, хто акрэсліў праблему парэміялагічнага мінімуму і метады яго вызначэння, быў Р.Л. Пермякоў, які лічыў, што парэміялагічны мінімум мовы (народа) уяўляе сабой мініяцюру (скарачэнне да мінімуму) усяго парэміялагічнага фонду дадзенай мовы. Даследчык лічыў, што парэміялагічны мінімум мовы уключае ўсе (ці амаль усе) асноўныя асаблівасці ўсяго парэміялагічнага фонду, асноўны набор яго рэалій, поўны набор канструкцый і набор лінгвістычных мадэляў розных тыпаў [13, с. 212–213].

Найважнейшым аспектам характарыстыкі парэміялагічнага мінімуму любой мовы, паводле Р.Л. Пермякова і іншых даследчыкаў, з’яўляецца частотнасць парэміялагічных адзінак, якія яго складаюць. Гэты паказчык аспрэчвае У.І. Белікаў, які сцвярджае, што “агульнавядомасць і актыўнае выкарыстанне карэлююць не заўсёды” [1, с. 47]. Частотнасць ужывання прыказак змяняецца ў часе і знаходзіцца ў залежнасці ад сацыялінгвістычных фактараў, таму “мэтазгодна казаць аб парэміялагічных мінімумах *his et nunc*, а не аб “мінімумах *у вогне*” [10, с. 277]. Адным з рапшэнняў праблемы ўстанаўлення частотнасці прыказак з’яўляецца зварот да нацыянальных моўных карпусоў.

Трэба адзначыць, што сучасныя даследаванні абвяргаюць, па сутнасці, паняцце парэміялагічнага мінімуму. Спецыялісты-парэміялагі прыходзяць да высновы, што не існуе агульнага парэміялагічнага мінімуму для носьбітаў канкрэтнай мовы. У процівагу паняццю мінімуму ў навуковых даследаваннях сталі ўводзіцца іншыя паняцці, сумежныя з парэміялагічным мінімумам. Адным з такіх паняццяў з’яўляецца, напрыклад, «зона пазнавання», якая вызначае ўмоўнае ядро нацыянальнай парэміялогіі. Пры гэтым, гэта ядро не мае дакладных аб’ектыўных межаў і змяняецца ў залежнасці ад кожнага асобнага, індывідуальнага ўспрымання парэміялагічнай адзінкі, яе вобразных і экспрэсіўных патэнцый, а таксама ад асабістага камунікатыўнага вопыту. Такого погляду прытрымліваецца В.М. Макіенка, які пры супастаўленні рускага парэміялагічнага мінімуму Р.Л. Пермякова і слоўнікаў прыказак рускай літаратурнай мовы ўстанавіў

іх “кардынальную неадпаведнасць” [9, с. 15]. Я.Я. Іваноў абгрунтаваў, што парэміялагічны мінімум колькасна абмежаваны моўным матэрыялам, функцыянальна актуальным у канкрэтны перыяд развіцця мовы, і вельмі моцна дэтэрмінаваны, акрамя ўсяго іншага, экстралінгвістычнымі фактарамі [3, с. 153; 5, с. 51].

Трэба адзначыць, што ў шэрагу сучасных даследаванняў прапануецца яшчэ адно супрацьлеглае паняццю «парэміялагічны мінімум» паняцце – «парэміялагічны максімум», які вызначаецца шляхам фронтальнай выбаркі з разнастайных тэкставых і лексікаграфічных крыніц, нацыянальных моўных карпусоў [11, с. 57]. У якасці альтэрнатывы парэміялагічнага мінімуму П. Дзюрча прапанаваў паняцце «парэміялагічны оптымум». Даследчык лічыць, што парэміялагічны оптымум – ядро парэміялагічнага складу мовы, агульнавядомая частка прыказак канкрэтнай мовы. Вызначэнне оптымуму ажыццяўляецца паэтапна: спачатку ажыццяўляецца выбарка паремій, зарэгістраваных у сучасных і гістарычных слоўніках, пасля праводзіцца экспертная рэдукцыя парэміялагічнага масіву, апытанне на прымальнасць вылучаных адзнак, корпусны аналіз частотнасці ўжывання паремій [2].

Аўтары манаграфіі «Парэмиология без границ» (2020) лічаць, што прыёмы вызначэння «парэміялагічнага оптымуму» – гэта мадэрнізаваная методыка «парэміялагічнага эксперыменту» Р.Л. Пермякова. Даследчыкі абгрунтавана паказалі, што парэміялагічны оптымум і парэміялагічны мінімум з’яўляюцца часткай парэміялагічнага эсэнцыума [11, с. 57–58].

Асобным вектарам даследаванняў у галіне парэміялагічнага мінімуму з’яўляецца пошук прыказкавых паралеляў у парэміялагічных мінімумах розных моў. Так, М.Ю. Котава ўстанавіла разнароднасць семантыкі адзнак парэміялагічных мінімумаў розных моў нават пры безумоўным супадзенні значэнняў асобных прыказак. Гэты феномен быў кваліфікаваны даследчыцай як “фрагментарная парэміялагічная лакунарнасць” [8, с. 105].

Такім чынам, сучасныя парэміёлагі не прыйшлі да адзнага меркавання наконт прынцыпаў вызначэння парэміялагічнага мінімуму і яго структуры. Усё часцей выказваюцца меркаванні аб важнасці вывучэння перыферычных паремій, аб недастатковасці частотнасці і ўжывальнасці як крытэрыяў для адбору прыказак у парэміялагічны мінімум. Дыскусійнымі пакуль застаюцца метадалагічныя пытанні размежавання паняццяў “парэміялагічны фонд”, “парэміялагічны мінімум”, “парэміялагічны максімум”, “парэміялагічны эсэнцыум”, “парэміялагічны оптымум” і многіх іншых. Вылучаецца паняцце “асноўны парэміялагічны фонд”, якое цалкам супярэчыць парэміялагічнаму мінімуму [4; 14]. У цэлым, сама

па сабе ідэя парэміялагічнага мінімуму, вылучаная Р.Л. Пермяковым, усё больш і больш падпадае крытычнаму пераасэнсаванню [12, с. 48–66], а таксама дапаўненню і трансфармацыі з боку айчынных і замежных парэміёлагаў. Выказваюцца меркаванні, што парэміялагічны мінімум з’яўляецца часткай афарыстычнага мінімуму [6, с. 183], паколькі прыказкі з’яўляюцца разнавіднасцю афарыстычных адзінак мовы [7, с. 81].

У якасці перспектыўных напрамку даследавання парэміялагічнага мінімуму мэтазгодна вызначыць зварот да электронных моўных карпусоў, а таксама да трансфармацыі парэмій і антыпрыказак, якія неабходна ўлічваць пры вызначэнні парэміялагічнага мінімуму.

Літаратура

1. Беликов, В. И. Паремии как объект лексикографии / В. И. Беликов // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. – 2008. – Вып. 7(14). – С. 45–50.
2. Дюрчо, П. Паремииология и корпусная лингвистика / П. Дюрчо // Вестник Новгородского гос. ун-та. Сер. “Филол. науки”. – 2014. – № 77. – С. 13–17.
3. Иванов, Е. Е. “Основной паремииологический фонд” русского языка и его соотношение с “паремииологическим минимумом” / Е. Е. Иванов // Мир русского слова и русское слово в мире. XI Конгресс МАПРЯЛ : в 7 т. – София : Heron Press, 2007. – Т. 2. – С. 152–156.
4. Иванов, Е. Е. Основной паремииологический фонд английского языка / Е. Е. Иванов, А. А. Новикова // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015 : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. – С. 314–317.
5. Иванов, Е. Е. Паремииологический минимум и основной паремииологический фонд / Е. Е. Иванов // Паремииология в дискурсе / под ред. О. В. Ломакиной. – М. : URSS : Ленанд, 2015. – С. 48–66.
6. Іваноў, Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове : манаграфія / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.
7. Іваноў, Я. Я. Дыферэнцыяльныя прыметы афарызма : манаграфія / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2004. – 160 с.
8. Котова, М. Ю. Белорусские пословичные параллели русских пословиц паремииологического минимума / М. Ю. Котова, Н. Е. Боева. – СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2019. – 304 с.
9. Мокиенко, В. М. Современная паремииология (лингвистические аспекты) / В. М. Мокиенко // Мир русского слова. – 2010. – № 3. – С. 5–20.
10. Николаева, Ю. В. Корпусный метод и современная паремииография / Ю. В. Николаева // Язык і метода. – 2016. – № 2. – С. 273–280.
11. Паремииология без границ : монографія / Е. Н. Антонова, М. А. Бредис, Т. Е. Владимірова, Е. Е. Іванов [і др.]; под ред. М. А. Бредиса, О. В. Ломакиной. – М. : РУДН, 2020. – 244 с.

12. Паремиология в дискурсе : монография / В. М. Мокиенко, Т. Г. Бочина, Е. Е. Иванов [и др.] ; под ред. О. В. Ломакиной. – М. : URSS : Ленанд, 2015. – 294 с.
13. Пермяков, Г. Л. Основы структурной паремиологии / Г. Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 236 с.
14. Ivanov, E. Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian) / E. Ivanov. – Prague : RSS, 2002. – 136 p.